

УДК 343.2:349.3(477)

О.М. Заєць

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУЧАСНОГО
СТАНУ СКОЄННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування в Україні потребує теоретико-правового обґрунтування, адже дослідивши теоретико-правоову складову антисуспільного явища у сфері страхування можливо виробити комплекс заходів щодо протидії кримінальним правопорушенням у сфері страхування. Завдання протидії економічній злочинності на міждержавному рівні полягає у припиненні здійснення злочинцями великомасштабних фінансових махінацій, оскільки вони за своєю технологією мають не лише внутрішньодержавні, а й міждержавні суспільно небезпечні наслідки. Це має важливе теоретичне та науково-практичне значення, оскільки шляхом моніторингу соціально-економічних змін у суспільстві можна прогнозувати тенденції в різних секторах економіки України, зокрема, це дозволить розробляти державні та міждержавні програми протидії кримінальним правопорушенням у сфері страхування.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, страхування, суспільно небезпечні наслідки, класифікація, економічна злочинність, теоретико-правове обґрунтування, фінансові махінації.

Постановка проблеми. Розвиток страхового ринку є запорукою соціально-економічного розвитку країни. Зацікавленість держави в розвитку страхового ринку полягає в тому, що завдяки страхуванню уможливується підвищення соціального захисту населення та суб'єктів господарювання, зменшується навантаження на державний бюджет у частині відшкодування непередбачуваних збитків, вирішуються окремі проблеми соціального забезпечення завдяки перенесенню державних соціальних виplat із коштів бюджету на страхові виплати. В умовах формування українського страхового ринку, що супроводжується повною перебудовою страхової системи, переходом до демонополізованих страхових відносин і виборів найбільш пріоритетних напрямів розвитку страхування, страховий фонд набуває нового призначення як обов'язковий елемент господарської діяльності юридичних і фізичних осіб.

У зв'язку з цим, а також активним розвитком системи страхування, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, проникненням у національні економіки транснаціональної злочинності проблема скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування набуває глобального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі питання вивчення теоретико-правових проблем скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування, а також формування заходів ефективної протидії їм не набули ще ґрунтового та комплексно-

го характеру. Зокрема, здебільшого правопорушення у сфері страхування розглядається як певний процес, а тому не враховується ціла низка об'єктивних чинників виникнення та поширення цього негативного суспільного явища. У більшості наукових досліджень зосереджено увагу на кримінально-правових засобах протидії кримінальним правопорушенням у сфері страхування. Водночас, важливим напрямом є запровадження комплексної методики розслідування цих видів злочинів.

У різні часи питаннями попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері страхування приділялася увага в окремих публікаціях А.Ф. Волобуєва [1], С.В. Єськова, О.М. Джужі, О.О. Дудорова, Р.А. Калюжного [2], І.П. Козаченка, О.Є. Користіна [3], В.І. Литвиненка, Л.П. Скалозуба, В.Д. Суценка [4], В.Я. Тація, В.В. Чернея, С.С. Чернявського [5] та інших провідних вітчизняних науковців. Поряд із цим у кримінально-правовій доктрині довгі роки залишається дискусійним питання теоретико-правового обґрунтування скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування.

Формування цілей. Дослідження підстав скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування відноситься до мультидисциплінарної теми, актуальність якої стала особливо помітною на початку ХХІ століття. Охоплюючи політико-регуляторні, соціальні, фінансово-економічні та кримінологічні аспекти, метою статті є намагання окреслити всі найважливіші аргументи теоретико-правового обґрунтування сучасного стану скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи кримінальні правопорушення у сфері страхування як кримінальне соціально-економічне явище, необхідно дотримуватися встановлених кваліфікаційно-правових систем, оскільки вони дають підстави для вирішення проблем визначення уніфікованого понятійного апарата щодо злочинності у сфері економіки. Неврахування цих питань деякою мірою призводить до виникнення кризових явищ у соціально-економічній сфері, викликає суперечності в правозастосовній системі, чим об'єктивно сприяє поглибленню цього виду злочинності.

Для цього доцільно розглянути структуру найбільш характерних складових скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування. Першою кваліфікаційною складовою є злочинна діяльність у фінансовій системі, що включає в себе два основних види правопорушень: у кредитно-розрахунковій системі та у сфері використання бюджетних коштів. Другою складовою цього виду злочинності є нанесення шкоди державним інтересам службовими особами. Третьою складовою визначається функціонування тіньової економічної діяльності, куди відноситься фік-

тивне підприємництво як одна із основних форм неофіційної економіки та протиправні діяння у сфері зовнішньоекономічної діяльності. [7, с. 53].

Безумовно, головним джерелом скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування є функціонування тіньового економічного сектору, який перетинається з трьома елементами: легальна економічна діяльність, у якій відбувається повне або часткове ухилення від сплати податків, зборів, штрафів тощо; нелегальне підприємництво, якому притаманні всі види порушень чинного страхового законодавства в Україні; зовнішньоекономічна діяльність, метою якої є завдання збитків державі шляхом вчинення перестрахових операцій, а також переведення на закордонні валютні рахунки коштів у вигляді страхових виплат чи страхових премій [7, с. 99–101].

Структурна класифікація складових елементів скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування дозволяє визначити різнопрофільні джерела криміналізації соціально-економічних відносин, а також спрогнозувати виникнення тих її джерел, які будуть характерними для неї в майбутньому. Водночас, перш за все, необхідно розробити алгоритми визначення природи виникнення кримінальних правопорушень у сфері страхування, а також класифікаційних ознак криміналізації суспільно-економічних відносин.

Суть протидії кримінальним правопорушенням у сфері страхування на міждержавному рівні полягає в припиненні здійснення злочинцями великомасштабних фінансових махінацій, оскільки вони за своєю технологією мають не лише внутрішньодержавні, а й міждержавні суспільно небезпечні наслідки.

Вивчаючи проблему скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування, варто зазначити, що сегмент джерел доходів її суб'єктів вдвічі більший від обсягів неофіційної економіки. Він утворений за рахунок протиправних комбінацій із фінансовими документами, несплачених до державного бюджету податків, зборів та інших платежів.

Складність розслідування злочинів у сфері страхування пояснюється тим, що способи їх вчинення коригуються обставинами, а отже, вони не стабільні, що дає змогу не лише їх приховувати, а й тривалий час використовувати.

Злочинні групи у сфері страхування мають розгалужену систему й складну ієрархію, у якій розподіляються рольові функції згідно із займаними її членами посадами, можливостями здійснення керівництва певними злочинними операціями, визначенням способів вчинення і приховування злочинів.

Найважливішою обставиною є прикриття злочинного угруповання діями осіб, які займають керівне службове становище. Це дає їм змогу ви-

рішувати питання, пов'язані з наявними порушеннями, а в окремих випадках ігнорувати інформацію про такі порушення або забороняти відповідним контрольно-наглядним чи правоохоронним органам виконувати щодо таких суб'єктів господарювання свої безпосередні функції з попередження, виявлення, припинення та розслідування протиправних дій. Така корумпованість, що складно виявляється внаслідок використання нових способів приховування злочинних дій у сфері страхування, визначає складність попередження, виявлення та розслідування такого виду злочинів.

Способи вчинення злочинів, що дають змогу впродовж тривалого часу безкарно вчиняти злочини, визначаються використанням спеціальних знань учасників цього протиправного процесу. Залежно від галузі такі фахівці можуть не тільки надавати ті чи інші консультації, а й здійснювати необхідні розрахунки, вказувати на можливість одержання значних обсягів коштів, рестрації неіснуючих підприємств, надання страхових виплат без попередньої перевірки документації.

Розслідування кримінальних правопорушень у сфері страхування – порівняно нова сфера діяльності для національних органів досудового розслідування.

Злочинні угруповання користуються необізнаністю співробітниками правоохоронних органів правил страхування. Джерелами покриття потреб або збитків, що виникли внаслідок настання страхового випадку, як відомо, є грошові фонди, створені самими страхувальниками шляхом сплати страхових внесків. Причому виплати здійснюються тільки тим страхувальникам, у яких настав страховий випадок. Тому виплата всім страхувальникам на внесену грошову суму для захисту застрахованих об'єктів у принципі неможлива.

В основі скоєння багатьох протиправних дій лежить уміле використання злочинцями складності та багатоступінчастості фінансово-економічних зв'язків, некомпетентності, юридичної безграмотності, безпечності, безвідповідальності та надмірної довірливості керівників і працівників державних підприємств і приватних фірм, пересічних громадян. Злочинці вміло використовують недосконалість національного законодавства й недоліки в організації фінансово-економічної системи країни.

Протиправні посягання, що здійснюються в системі страхування, зовні виглядають як цілком звичайні фінансові, які здійснюються в рамках встановлених правових норм. Злочинці завжди прагнуть ретельно маскувати свої дії. Вживані ними способи скоєння злочинів важко розпізнавані й не завжди піддаються перевірці. Вони добре знають ситуацію, закони, уміють увійти в довіру своїх клієнтів. Саме через зайву довірливість багатьох громадян є жертвами злочинців у сфері страхування.

В умовах інфляції завжди зростає число протиправних махінацій із капіталовкладеннями, виманювання грошей у легковірних вкладників на будь-якого роду сумнівні підприємства, нібито ті, які дають можливість учасникам уникнути негативних наслідків інфляційних процесів. У цей період злочинці зазвичай пропонують страхування ризику непогашення кредиту. Договір страхування укладається між майбутнім позикодавцем (страхувальником) і страховою компанією (страховиком). Об'єкт страхування – відповідальність позичальників (фізичних та юридичних осіб) перед банком за своєчасне й повне погашення кредитів і відсотків за користування кредитами впродовж терміну, встановленого в договорі страхування. Цей вид страхування найбільш криміногенний.

У банківській діяльності та роботі страхових компаній знання фахівців дають змогу нагромаджувати великі суми грошей, переводити їх для розкрадання на рахунки неіснуючих суб'єктів господарської діяльності. Така злочинна діяльність охоплює значну кількість учасників, створює розгалужену мережу типових підприємств або організацій, які достатньо швидко запозичують злочинний досвід, завдаючи значні збитки економіці країни.

Розслідування таких злочинів вимагає створення спеціалізованих підрозділів, до складу яких повинні входити слідчі, які володіють повним комплексом знань у сфері економіки окремих галузей виробництва, банківської та страхової діяльності. Крім того, названі підрозділи необхідно систематично інформувати про нові способи вчинення злочинів, можливі канали здійснення злочинних намірів, прогалини в законодавстві, що можуть використовуватися для злочинної діяльності. Така підготовка слідчих та оперативних працівників може достатньо орієнтувати останніх щодо таких, що існують та можливих способів вчинення злочинів у сфері страхування.

Аналіз основних вітчизняних досліджень із питань теорії економічної злочинності у сфері страхування засвідчив, що в таких роботах недостатню увагу приділено складовим саме цієї сфери економічної злочинності, що не може бути основою для розробки державних заходів із протидії економічній злочинності у сфері страхування в Україні. На базі встановлення критерію суспільної небезпеки економічної злочинності у сфері страхування можна визначити адекватні цьому явищу заходи щодо її ліквідації. Лише на цій основі доцільно розмежувати, де протиправні діяння у сфері економіки є захисною реакцією на забезпечення себе відповідним мінімальним рівнем прожиття, а де – небезпечним для суспільства діянням, оскільки воно повинно бути обов'язково криміналізованим на власну користь або на користь третіх осіб. Автори згаданих наукових праць лише обмежуються висновками про неможливість вжиття відпові-

дних заходів із припинення окремих елементів економічної злочинності у сфері страхування.

Такий підхід до вирішення питань протидії економічній злочинності у сфері страхування та подальше визначення на такій базі висновків щодо економічних перетворень призведе до руйнування легальної економіки та її злиття з тіньовою економічною діяльністю. Деякі автори вважають найбільш ефективним виходом із кризової ситуації повну декриміналізацію всіх діянь, що вчиняються злочинцями у сфері страхування України, чим зменшують значимість інших методів протидії таким видам злочинів.

Основою економічної злочинності у сфері страхування є неконтрольоване переведення в готівку грошей, що здійснюється через систему перестрахових послуг. Тому для встановлення контролю за переведенням безготівкових коштів у готівкові необхідно встановлення жорсткого контролю за договорами перестраховання та переміщення страхових виплат і страхових премій через державний кордон України.

Крім цього, нескладним процесом є контроль за рухом переведених у готівку коштів, адже інформація про такі операції концентрується у банківських структурах та страхових компаніях, де страхувальники отримують готівку. При цьому варто основну увагу звернути на грошові суми, що отримуються під виглядом страхових виплат, оскільки лише під час цих операцій можна з'ясувати деталі скоєння злочинів у сфері страхування.

Таким чином, у процесі аналізу теоретико-правових проблем скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування визначено діалектику формування цього явища. Водночас, аналізуючи методологію структурної класифікації економічної злочинності у сфері страхування, можна дійти висновку про їх поділ за рівнем, профілем, характером, соціальними наслідками. Виходячи із запропонованої класифікації економічної злочинності у сфері страхування, можна визначити її суб'єкт, яким є фізична або юридична особа, що прямо чи опосередковано порушує чинне законодавство в Україні, яким регулюються економічні процеси у сфері страхування.

Вивчаючи методи протидії кримінальним правопорушенням у сфері страхування, напрацьовані науковцями, а також практику правоохоронних органів інших країн [1; 4; 6], можна дійти висновку про відсутність такого універсального методу. Лише передбачення запобіжних заходів при прийнятті кожного законодавчого акта у сфері страхування дозволить, деякою мірою, не допустити правопорушень у цій сфері.

Висновки. Аналізуючи викладені історичні концепції виникнення кримінальних правопорушень у сфері страхування [8, с. 20–25], доцільно зазначити, що вона стала об'єктивно існувати з того періоду, коли отримували доходи від злочинної діяльності набули криміногенного характеру та

досягли таких розмірів, що їх стали порівнювати з основними економічними процесами на загальнодержавному рівні. Твердити про існування такого соціально-протиправного явища як економічна злочинність у сфері страхування ми будемо до того часу, поки в Україні для цього існуватимуть соціально-економічні умови. Тому згадані джерела кримінальних правопорушень у сфері страхування засвідчують природу й характер їх впливу на різновиди суспільних відносин. А наведений кваліфікаційний поділ є методологічним підґрунтям для визначення пріоритетних напрямів розробки державної соціально-економічної, загальноправової і кримінальної політики, спрямованої на попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері страхування.

Кваліфікаційне визначення кримінальних правопорушень у сфері страхування дає можливість досконально вивчити види діянь, а також природу їх трансформації. Це має важливе теоретичне та науково-практичне значення, оскільки шляхом моніторингу соціально-економічних змін у суспільстві можна прогнозувати тенденції в різних секторах економіки України, зокрема, це дозволить розробляти державні та міждержавні програми протидії кримінальним правопорушенням у сфері страхування.

Використані джерела:

1. Волобуєв А. Ф. Організація розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / А. Ф. Волобуєв, О. Є. Користін, Р. Л. Степанюк, В. В. Гридасенко, С. І. Кобзар; ред.: А. Ф. Волобуєв; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 567 с.
2. Каложний Р. А. Попередження кримінальних правопорушень у сфері страхування : монографія / Р. А. Каложний, О. М. Засць / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. – 216 с.
3. Користін О. Є. Фінансовий моніторинг у сфері страхової діяльності як інститут економічної безпеки України: монографія / О.Є. Користін, Ю. Р. Гавдьо, Д. В. Кіріка; Нац. акад. служби безпеки України, Нац. акад. внутр. справ. – К. : Друкарня Діапринт, 2012. – 303 с.
4. Попередження та викриття зловживань в установах, що здійснюють діяльність у сфері страхування та в інших організаціях, пов'язаних з відшкодуванням шкоди при настанні страхового випадку: навчальний посібник / [В. Ф. Ущиповський, С. Н. Баліна, А. Г. Байков та ін.] ; за ред. В. Д. Сущенка, В. І. Литвиненка. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 136 с.
5. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : [монографія] / С. С. Чернявський. – К. : «Хай-Тек Прес», 2010. – 624 с.
6. Протидія шахрайству у сфері страхування автотранспорту : [навч. посіб.] / С. С. Чернявський, В. Г. Гриценко, І. В. Ішук. – К., 2010. – 189 с.

7. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні : [навчальний посібник] / С. Й. Кравчук. – К. : Кондор, 2009 – 282 с.

8. Каложний Р. А. Теоретичні концепції еволюції механізму регулювання страхової діяльності в Україні / Р. А. Каложний, О. М. Засць // Юридичний вісник Національного авіаційного університету. – 2015. – № 2 (35). – С. 20–25.

Заец А.М. Теоретико-правовое обоснование современного состояния совершения уголовных правонарушений в сфере страхования в Украине

Совершение преступлений в сфере страхования в Украине нуждается в теоретико-правовом обосновании, ведь исследовав теоретико-правовую составляющую антиобщественного явления в сфере страхования возможно выработать комплекс мероприятий относительно противодействия преступлениям в сфере страхования. Задачей противодействия экономической преступности на межгосударственном уровне является прекращение осуществления преступниками крупномасштабных финансовых махинаций, поскольку они по своей технологии имеют не только внутрисоциальные, но и межгосударственные общественно опасные последствия. Это имеет важное теоретическое и научно-практическое значение, поскольку путем мониторинга социально-экономических изменений в обществе можно прогнозировать тенденции в разных секторах экономики Украины, в частности это позволит разрабатывать государственные и межгосударственные программы противодействия преступлениям в сфере страхования.

Ключевые слова: *уголовное правонарушение, страхование, общественно опасные последствия, классификация, экономическая преступность, теоретико-правовое обоснование, финансовые махинации.*

Zaiets O.M. Theoretical and legal ground of the modern state of feaseance of criminal offences in the field of insurance in Ukraine

Committing crime in the field of insurance in Ukraine needs theoretical and legal ground, in fact investigating theoretical constituent of the anti-social phenomenon in the field of insurance may be to create complex of measures in relation to counteraction to the crimes in the field of insurance. The task of counteraction of economic criminality at intergovernmental level is stopping of realization by the criminals of large-scale financial machinations, as they on the technology have not only domestic but also intergovernmental publicly hazard effects. It has an important theoretical and research and practice value, as by monitoring of socio-economic changes in society it is possible to forecast tendencies in the different sectors of economy of Ukraine, in particular it will allow to develop the government and intergovernmental programs of counteraction to the crimes in the field of insurance.

Basis of economic criminality in the field of insurance is out-of-control transfer in the cashs of money, that come true through the system of insurance services. That is why for instituting control after transfer of cashless money in available necessary establishment of hard control after the agreements of insurance and moving of insurance payments and insurance bonuses through the state boundary of Ukraine.

Thus, in the process of analysis of theoretical problems of feasibility of criminal offences in the field of insurance we defined dialectics of forming of this phenomenon. At the same time, analysing in the process of development to methodology of structural classification of economic criminality in the field of insurance, it is possible to draw conclusion about their division after a level, profile, character, social consequences. Going out the offered classification of economic criminality in the field of insurance, it is possible to define her subject that is a physical or legal person, that straight or mediated violates a current legislation in Ukraine, that is regulate economic processes in the field of insurance.

Key words: *criminal offence, insurance, publicly hazard effects, classification, economic criminality, theoretical ground, financial machinations.*

УДК 347.965

С.О. Іваницький

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ АДВОКАТУРИ

У статті здійснено наукове дослідження спеціалізації як принципу організації адвокатури. Доведено, що зміст цього принципу полягає, по-перше, у зовнішньому відокремленні органів адвокатського самоврядування, що реалізують різні функції (представницькі, кваліфікаційні, дисциплінарні, контрольно-ревізійні тощо); утворенні й наданні організаційними формами адвокатської діяльності юридичної допомоги у визначених, окремих сферах правовідносин та/або в інституційному відособленні декількох груп суб'єктів у середині адвокатської професії з наділенням їх різним обсягом можливостей надання правової допомоги певних видів; по-друге, у внутрішньому розподілі між структурними підрозділами (департаментами, практиками тощо) вказаних суб'єктів певних вузькопрофільних напрямів роботи, систематичному здійсненні конкретним адвокатом професійної діяльності в межах певної сфери правовідносин. Окреслено види й форми спеціалізації в адвокатурі, а також чинники, що впливають на її ефективність. Досліджено закордонний досвід спеціалізації адвокатів. Надано рекомендації щодо вдосконалення використання найменування спеціалізованого адвоката в Україні.

Ключові слова: *принцип, адвокатура, спеціалізація, адвокатська діяльність, професійна асоціація, правова допомога.*

Постановка проблеми. За роки незалежності український парламент прийняв близько восьмисот первинних законів (без змін та доповнень), що з урахуванням набагато більшого числа підзаконних актів робить практично неможливим для одного адвоката прочитати увесь цей масив, не кажучи вже про засвоєння й дослідження спірних питань судової практики. Кількість, складність і колізійність нормативно-правових актів на національному та міжнародному рівнях виступили об'єктивними умовами запровадження спеціалізації серед адвокатів, визначили неминучість її подальшого